

Atsiliepinas apie Lenkijos geografijos vadovėlius ir juose esamą informaciją apie Lietuvą

Roman Malarz, Mariusz Szubert, Tomasz Rachwal – Planeta Nowa, 223 p., Warszawa, 2017. Vadovėlis skirtas vidurinei mokyklai, 7 klasei, parengtas pagal naują pagrindinę ugdymo programą.

Pirmas skyrius – *Podstawy geografii* (Geografijos pagrindai), 8 psl., 3 temos. Pirmame įvadiniame skyriuje nagrinėjama ką tiria geografija, analizuojamas geografinis tinklelis, mastelių bei žemėlapių ir planų rūšys. Skyriuje gausu nagrinėjamų objektų pavyzdžių bei su žemėlapiais ir masteliais susijusių užduočių.

Antras skyrius – *Srodowisko przyrodnicze Polski* (Lenkijos gamtinė aplinka), 59 psl., 13 temų. Antrame skyriuje nagrinėjama Lenkijos gamtinė geografija: geografinė padėtis, geologinė praeitis, kalnai, dabartiniai apledėjimai, paviršius, naudingosios iškasenos, veiksniai formuojantys Lenkijos klimata, Lenkijos klimato savybės, Europos ir Lenkijos upės, Baltijos jūra, dirvožemis, miškai bei gamtosauga.

Trečias skyrius – *Ludnosc i urbanizacja Polski* (Lenkijos gyventojai ir urbanizacija), 36 psl., 8 temos. Trečiame skyriuje analizuojamas Europos politinis žemėlapis, Lenkijos administracinis suskirstymas, nagrinėjama Europos ir Lenkijos gyventojų kaita, lyties ir amžiaus struktūra, gyventojų pasiskirstymas ir tankumas, migracijos, gyventojų etninė struktūra, Lenkijos urbanizacija.

Ketvirtas skyrius – *Rolnictwo i przemysl Polski* (Lenkijos žemės ūkis ir pramonė), 22 psl., 6 temos. Ketvirtame skyriuje nagrinėjamos žemės ūkiui tinkamos gamtinės ir ekonominės sąlygos, išauginama augalinė ir gyvulinė produkcija, analizuojami Lenkijos pramonėje vykstantys pokyčiai, energetika bei su Baltijos jūra susijusi ekonomika.

Penktas skyrius – *Uslugi w Polsce* (Lenkijos paslaugos), 36 psl., 3 temos. Šiame skyriuje analizuojamos paslaugų rūšys, transportas ir ryšiai, turizmas ir prekyba.

Šeštasis skyrius – *Zanieczyszczenie srodowiska przyrodniczego Polski* (Lenkijos gamtinės aplinkos užterštumas), 4 psl., 1 tema. Šiame trumpame skyriuje nagrinėjama tik viena Lenkijos gamtinės aplinkos užterštumo tema. Pateikiama kaip užteršia aplinka pramonė, buitinės atliekos, žemės ūkis, transportas. Temą apibendrina su užterštumu susiję reiškiniai – poveikis vidaus vandenims, gyvai gamtai, žmogaus sveikatai.

Septintasis skyrius – *Relacje miedzy elementami srodowiska geograficznego* (Gamtinės aplinkos elementų tarpusavio sąveika), 25 psl., 7 temos. Septintame skyriuje analizuojamos labai aktualios kiekvienai valstybei temos. Skyrių pradeda tema apie teritorijas su padidintu potvynių ir sausumos patvinimo pavojumi, aiškina kaip apsisaugoti nuo potvynių ir ką daryti ištikus

šiai nelaimėi. Toliau skyriuje nuodugniai analizuojamos vietinės sąlygos gaminti atsinaujinančią energiją, pateikiamos ir analizuojamos problemos susijusios su didelių miestų ir gyventojų didėjimu juose, gyvenviečių bei gyventojų amžiaus struktūros pokyčiai, kaimo gyventojų mažėjimas ir su šiuo reiškiniu susijusių problemų aktualumas, reikšmingi politiniai ir ekonominiai ūkio pokyčiai įvykę po 1989 metų, transporto įtaka pramonei ir paslaugoms bei gamtinių ir kultūrinių sąlygų įtaka turizmo vystymuisi.

Metodologinis lygis. Vadovėlio tekstą papildo iliustracijos: gausūs skirtingo mastelio Lenkijos žemėlapiai, kartoschemos, schemas, diagramos, nuotraukos, lentelės. Iliustracijos užima apie vieną trečdalį vadovėlio apimties. Jos puikiai papildo tekstą, o vadovėlį daro patrauklesnį, geriau suprantamą. Kiekvieno poskyrio pabaigoje pateikiamas trumpas apibendrinimas ir kelios praktinės užduotys. Po kiekvieno skyriaus taip pat pateikiamos esminės glaustos ir sunumeruotos išvados (*Podsumowania*) ir visam skyriui skirtos apibendrinančios užduotys (*Sprawdz sie*). Verta paminėti ir dar vieną teigiamą aspektą – kiekviena tema prasideda įdomia įvadine užduotimi (*Zanim zaczniesz...*). Vadovėlio paskutiniuose puslapiuose yra pateikti įdomios tiriamosios projektinės veiklos aprašymai – pavyzdžiai. Jie gausiai iliustruoti, praturtinti supratimą pagilinančiomis schemomis, nuotraukomis ir žemėlapiais. Ši siūloma projektinė veikla skirta savo gyvenamajam regionui ar artimai gimtinei pažinti. Po šių tiriamosios veiklos pavyzdžių yra gausu įvairių mokymąsi papildančių statistinių lentelių, įdėtas dvipusis Europos ir Lenkijos gamtinis žemėlapis.

Recenzento nuomone vadovėlis yra tinkamai metodiškai parengtas. Kiekvieną temą papildo bendra gamtinės geografijos informacija tinkanti nagrinėjamai temai („*Aby lepiej zrozumiec...*“), svarbiausios temos sąvokos paryškintos, sąvokų žodynyje yra pateikiami paaiškinimai, nemažai užduočių skirtų savarankiškam temos nagrinėjimui bei užduočių su žvaigždute kas reiškia, kad jos yra sudėtingesnės ir gali atlikti nevisi mokiniai. Labai įdomios vadovėlio dalys – „Keliautojo akimis“ („*Oczami podroznika*“). Šiuose puslapiuose reprezentuojamos įdomios Lenkijos vietos tinkamos keliauti su šeima, draugais ar klase.

Taip pat verta paminėti, kad vadovėlis parengtas pagal naują geografijos ugdymo programą, tad pabrėžiama, kad jame atsirado pirmas įvadinis skyrius „Podstawy geografii“, skirtas prisiminti ir įtvirtinti geografinius gebėjimus bei gebėjimus dirbti su žemėlapiais.

Apibendrinant galima teigti, kad šis vadovėlis skatina mokinių mąstymą, dalykinių geografinių gebėjimų bei socialinės kompetencijos ugdymą. Tačiau verta pastebėti, kad paskutiniai puslapiai galėtų būti skirti internetinėms nuorodoms į esmines statistinių duomenų bazes, kuriose moksleiviai galėtų patys rasti naujausią ir patikimą informaciją. Tai būtų naudinga, nes vadovėlyje esanti statistika yra greitai senstanti. Tokios internetinės nuorodos sudarytų galimybes išsamiau palyginti pasaulio šalių demografinius, ekonominius ar socialinius rodiklius, ugdyti gebėjimus analizuoti ir interpretuoti statistinę medžiagą.

Informacija apie Lietuvą. Kadangi vadovėlis yra skirtas nagrinėti Lenkijos gamtą ir ūkį, informacijos apie Lietuvą beveik nėra. Informacija apie Lietuvą pateikta pirmo skyriaus antroje

temoje pristatant Lenkijos geografinę padėtį. Lietuva pavaizduota Europos ir Lenkijos gamtiniuose žemėlapiuose (22 ir 23 psl.), pateiktos Lenkijos kaimynės su sienų ilgiais. Taip pat Lietuva pavaizduota Europos politiniame (85 psl.), Europos gyventojų natūralaus prieaugio (91 psl.), Europos gyventojų nedarbo lygio (111 psl.) ir Europos telekomunikacijos paslaugų (151 psl.) žemėlapiuose. Žemėlapiuose pateikta informacija teisinga.

104 psl. yra pateikta Lietuvos tautinės sudėties diagrama, skirta palyginti Lenkijos ir kitų kaimyninių šalių tautinę sudėtį. Klausimas – kelintų metų duomenys?

Marcin Chrabelski, Magdalena Dudaczyk - Geografia, 212 psl., Gdynia, 2017. Vadovėlis skirtas vidurinei mokyklai, 7 klasei, parengtas pagal naują pagrindinę ugdymo programą.

Pirmas skyrius – *Srodowisko przyrodnicze* (Gamtinė aplinka), 69 psl., 15 temų. Pirmame vadovėlio skyriuje aptariama Lenkijos geografinė padėtis, valstybės valdymas, nagrinėjama Lenkijos geologinė sąranga, poledyninis paviršius, kalnai, naudingosios iškasenos, orai ir klimatas, vidaus ir požeminiai vandenys, dirvožemiai, augalijos ir gyvūnijos pasaulis, Baltijos jūra, gamtos ir kultūros objektų apsauga, išanalizuojamos Lenkijos gamtos savybės tinkančios ūkiui vystytis.

Antras skyrius – *Ludnosc* (Gyventojai), 35 psl., 7 temos. Antrame skyriuje analizuojamas Lenkijos gyventojų pasiskirstymas ir tankumas, gyventojų kaita nuo XX am. pirmos pusės iki dabar, gyventojų amžiaus ir lyties struktūra, migracijos, Lenkijos bei kai kurių Europos šalių gyventojų tautinė ir etninė sudėtis, Lenkijos gyventojų nedarbo bei darbingų gyventojų pasiskirstymo pagal darbo pobūdį struktūros, urbanizacija Europoje ir Lietuvoje.

Trečias skyrius – *Gospodarka* (Ekonomika), 43 psl., 9 temos. Trečiame skyriuje nagrinėjami Lenkijos ūkio vystymuisi svarbūs ekonominiai veiksniai, augalininkystė, gyvulininkystė, Baltijos jūros ūkinė reikšmė Lenkijai, pramonė, paslaugų plėtra, transportas ir ryšiai, turizmas, aptariami Lenkijos ekonomikos pasiekimai pasaulio mastu.

Ketvirtas skyrius – *Relacje między elementami srodowiska przyrodniczego na przykladzie wybranych obszarow Polski* (Gamtinės aplinkos elementų tarpusavio sąveika kai kurių Lenkijos sričių pavyzdžiu), 27 psl., 6 temos. Šiame skyriuje analizuojamos ūkininkavimo sąlygos ir galimybės upių baseinuose bei aptariami potvynių pavojai gamtai ir ūkiui, taip pat analizuojamos gamtinės sąlygos palankio elektros energijai išgauti bei galimybes elektrinių išsidėstymui šalies teritorijoje, nagrinėjami elektros energijos gamybos būdai ir elektrinės, analizuojama Lenkijos didmiesčių plėtra ir priemiesčių apgyvendinimo pokyčiai, aptiriamos problemos susijusios su Lenkijos gyventojų amžiaus pokyčiais bei atskirų regionų senėjimu, lyginama planinė ir rinkos ekonomika, analizuojamos problemos kurias kelia Lenkijos autostrados ir magistralės.

Penktas skyrius – *Wlasny region* (Mano regionas), 5 psl. Šiame skyriuje išskirti Lenkijos regionai bei pateikta jų bendra charakteristika. Antroje skyriaus dalyje mokiniams siūloma visapusiškai, remiantis pateiktais gamtiniais, socialiniais, istoriniais, etniniais ir ekonominiais

rodikliais, išanalizuoti savo gyvenamą regioną. Taip pat siūloma sukurti mini turistinį vadovą po savo gimtąjį regioną.

Šeštas skyrius – *Mala ojczyzna* (Mažoji gimtinė), 3 psl. Šitame baigiamajame skyriuje mokiniams siūloma labiau susiaurinti gyvenamąjį regioną ir ištirti savo mažąją gimtinę. Siūlomi edukacinių projektų planai kaip tai padaryti (*Jak to zrobic?*) bei žaidimo ir darbo grupėse planai.

Metodologinis lygis. Vadovėlio tekstą papildo iliustracijos: gausūs skirtingo mastelio Lenkijos žemėlapiai, kartoschemos, schemos, diagramos, nuotraukos, lentelės. Iliustracijos užima apie vieną trečdalį vadovėlio apimties. Jos puikiai papildo tekstą, o vadovėlį daro patrauklesnį, geriau suprantamą. Po kiekvieno skyriaus pateikiamos visam skyriui skirtos apibendrinančios užduotys (*Sprawdz, czy potrafisz*). Vadovėlį užbaigia sąvokų rodyklė (*Indeks*).

Recenzento nuomone vadovėlis yra tinkamai metodiškai parengtas pagal naują geografijos ugdymo programą. Svarbiausios temos sąvokos paryškintos skyriaus spalvą atitinkančiomis spalvomis. Kiekviena tema pasibaigia glaustomis, tačiau esminėmis išvodomis (*Podsumowanie*) bei keliomis temai skirtomis užduotimis (*Sprawdz sie*). Kai kurios temos yra papildytos svarbia informacija „*To wazne*“. Verta paminėti dar vieną įdomų vadovėlyje esantį dalyką – kai kuriose temose pateiktos įdomios užduotys papildančios temas nagrinėjimą (*Jak to zrobic?*). Tai yra pvz., Lenkijos natūralaus gyventojų kiekio prieaugio apskaičiavimas arba pagal išvardintus veiksnius siūloma išanalizuoti savo gimtojo miesto gyventojų demografinę struktūrą. Taip pat atskirose temose yra pateikti įvairūs šaltiniai papildomai analizei (*Material zrodlowy ir Polecenia do materialu zrodlowego*).

Apibendrinant galima teigti, kad šis vadovėlis skatina mokinių mąstymą, dalykinių geografinių gebėjimų bei socialinės kompetencijos ugdymą. Tačiau verta pastebėti, kad paskutiniai puslapiai galėtų būti skirti internetinėms nuorodoms į esmines statistinių duomenų bazines, kuriose moksleiviai galėtų patys rasti naujausią ir patikimą informaciją. Tai būtų naudinga, nes vadovėlyje esanti statistika yra greitai senstanti. Tokios internetinės nuorodos sudarytų galimybes išsamiau palyginti pasaulio šalių demografinius, ekonominius ar socialinius rodiklius, ugdyti gebėjimus analizuoti ir interpretuoti statistinę medžiagą.

Informacija apie Lietuvą. Kadangi vadovėlis yra skirtas nagrinėti Lenkijos gamtą ir ūkį, informacijos apie Lietuvą beveik nėra. Lietuva, tiksliau su Lietuva susijusi informacija, pavaizduota gana įdomiame žemėlapyje 7 psl. temoje „Lenkojos geografinė padėtis ir jos regionai“. Šiame žemėlapyje apskaičiuotas kiekvienos pateiktos Europos valstybės plotas. Toje pačioje temoje Lietuva pavaizduota ir kituose politiniuose bei Lenkijos regionus vaizduojančiuose žemėlapuose 9 ir 10 psl. Lietuva kituose vadovėlio žemėlapuose: Lenkijos upės ir upių baseinai (53 psl.), Europos miškingumas (61 psl.), Baltijos jūros regionas (66 psl.), Natūralaus Europos gyventojų skaičiaus augimas 2015 m (87 psl.), Europos etninės grupės (98 psl.) bei Europos urbanizacija (114 psl.). Žemėlapuose pateikta informacija yra teisinga.

Wojciech Bialek, Grazyna Wnuk – Teraz geografia, 244 psl., Torun. Vadovėlis skirtas vidurinei mokyklai, 7 klasei, parengtas pagal naują pagrindinę ugdymo programą.

Pirmas skyrius – *Srodowisko przyrodnicze Polski na tle Europy* (Lenkijos gamtinė aplinka Europos kontekste), 56 psl., 13 temų. Pirmame vadovėlio skyriuje aptariama Lenkijos geografinė padėtis, valstybės valdymas, nagrinėjama Lenkijos geologinė sąranga, poledyninis paviršius, kalnai, naudingosios iškasenos, klimataž lemiantys veiksniai bei jų įtaka žmogaus ūkininkavimui, upės ir ežerai, dirvožemiai, augalijos ir gyvūnijos pasaulis, Baltijos jūra, gamtos ir kultūros objektų apsauga.

Antras skyrius – *Spoleczenstwo Polski na tle Europy* (Lenkijos visuomenė Europos kontekste), 24 psl., 9 temos. Antrame skyriuje analizuojamas Lenkijos gyventojų pasiskirstymas ir tankumas, gyventojų kaita nuo 1945 metų, gyventojų amžiaus ir lyties struktūra, migracijos, Lenkijos bei kai kurių Europos šalių gyventojų tautinė ir etninė sudėtis, Lenkijos gyventojų nedarbo bei darbingų gyventojų pasiskirstymo pagal darbo pobūdį struktūros, urbanizacijos procesai Europoje ir Lietuvoje.

Trečias skyrius – *Gospodarka Polski na tle Europy* (Lenkijos ekonomika Europos kontekste), 45 psl., 11 temų. Trečiame skyriuje nagrinėjami Lenkijos ūkio vystymuisi svarbūs ekonominiai veiksniai, pagrindinės augalininkystės kultūros, gyvulininkystė, pramonė, paslaugų reikšmė ir plėtra, transportas ir ryšiai, Baltijos jūros ūkis, turizmas, aptariami Lenkijos ekonomikos pasiekimai ir tarptautiniai ryšiai.

Ketvirtas skyrius – *Relacje miedzy elementami srodowiska geograficznego w Polsce* (Lenkijos geografinės aplinkos elementų tarpusavio sąveika), 40 psl., 8 temos. Šiame skyriuje analizuojamos ūkininkavimo sąlygos ir galimybės upių baseinuose, aptariami potvynių pavojai gamtai ir ūkiui, nagrinėjami elektros energijos gamybos būdai ir elektrinės, analizuojama Lenkijos didmiesčių plėtra ir priemiesčių apgyvendinimo pokyčiai, aptariamos problemos susijusios su Lenkijos gyventojų amžiaus pokyčiais bei atskirų regionų ir kaimo gyvenviečių senėjimu, transporto plėtra ir investicijos į šią sferą, turizmo plėtra.

Penktas skyrius – *Wlasny region* (Mano regionas), 33 psl., 8 temos. Skyriaus pirmoje temoje mokiniams siūloma visapusiškai, remiantis pateiktais patarimais išanalizuoti savo gyvenamą regioną. Taip pat patariama kaip surinkti, išanalizuoti ir pateikti apibendrintą medžiagą apie savo gimtąjį regioną. Toliau skyriuje išskirti Lenkijos regionai bei pateikta jų charakteristika. Nagrinėjami regionai: Baltijos pajūris, Mozūrijos ežerynas, Vidurio Lenkijos žemumos, aukštumos, priekalnės, Karpatų kalnai ir Sudėtai.

Šeštasis skyrius – *Moja „mala ojczyzna“* (Mano „mažoji gimtinė“), 10 psl. Šitame baigiamajame skyriuje mokiniams siūloma labiau susiaurinti gyvenamąjį regioną ir iširti savo mažąją gimtinę. Siūlomi edukaciniai projektai.

Metodologinis lygis. Vadovėlio tekstą papildoma iliustracijos: gausūs skirtingo mastelio Lenkijos žemėlapiai, kartoschemos, schemos, diagramos, nuotraukos, lentelės. Iliustracijos užima apie vieną trečdalį vadovėlio apimties. Jos puikiai papildoma tekstą, o vadovėlį daro patrauklesnį, geriau suprantamą.

Recenzento nuomone vadovėlis yra tinkamai metodiškai parengtas pagal naują geografijos ugdymo programą. Svarbiausios temos sąvokos yra paryškintos. Kiekviena tema pasibaigia keliomis temai skirtomis užduotimis (*Potrafisz to wykonac*). Kai kurios temos yra papildytos svarbia informacija arba įdomiais faktais (*Czy wiesz, ze...*). Verta paminėti, kad vadovėlyje yra įdėta keletas kokybiškų teminių žemėlapių, tad mokiniams galima išsiversti be atlaso (pvz., Europos politinis žemėlapis, Europos gamtinis žemėlapis ir t.t).

Apibendrinant galima teigti, kad šis vadovėlis skatina mokinių mąstymą, dalykinių geografinių gebėjimų bei socialinės kompetencijos ugdymą. Tačiau verta pastebėti, kad paskutiniai puslapiai galėtų būti skirti internetinėms nuorodoms į esmines statistinių duomenų bazes, kuriose moksleiviai galėtų patys rasti naujausią ir patikimą informaciją. Tai būtų naudinga, nes vadovėlyje esanti statistika yra greitai senstanti. Tokios internetinės nuorodos sudarytų galimybes išsamiau palyginti pasaulio šalių demografinius, ekonominius ar socialinius rodiklius, ugdyti gebėjimus analizuoti ir interpretuoti statistinę medžiagą.

Informacija apie Lietuvą. Kadangi vadovėlis yra skirtas nagrinėti Lenkijos gamtą ir ūkį, informacijos apie Lietuvą beveik nėra. Lietuvos teritorija vaizduojama 7, 36, 41 ir 90 puslapiuose. Taip pat 91 psl. šalia kitų Europos šalių pateikti Lietuvos urbanizacijos duomenys. Visa negausi vadovėlyje vaizduojama informacija yra teisinga.

Išvados:

1. Recenzuoti vadovėliai yra gero teorinio ir dalykinio lygio, gerai, gausiai ir įdomiai iliustruoti įvairaus mastelio žemėlapiais, diagramomis, kartoschemomis, schemomis, nuotraukomis. Vadovėliuose gausu įdomių ir aktualių pavyzdžių, yra temos apibendrinantys teiginiai, teorinės ir praktinės užduotys. Kai kurios temos yra papildytos svarbia informacija arba įdomiais faktais.
2. Recenzuojamuose vadovėliuose informacijos apie Lietuvą beveik nėra. Lietuva pavaizduota Europos ir Lenkijos gamtiniuose žemėlapiuose, kituose teminiuose Europos žemėlapiuose bei vienoje diagramoje ir lentelėje. Pateikta informacija yra korektiška ir teisinga.

Doc. Dr. Regina Venckienė
Lietuvos edukologijos universitetas,
Gamtos, matematikos ir technologijų fakultetas,
Geografijos ir turizmo katedra.
El. paštas: regina.venckiene@leu.lt
Tel. (8 5) 279 0621